

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Ivana Lučića 3

Odsjek za informacijske znanosti i komunikacijske znanosti

Katedra za bibliotekarstvo

DIGITALIZIRANI KNJIŽEVNI ČASOPISI U
HRVATSKOJ: doprinos širenju spoznaja o književnim
časopisima na hrvatskom jeziku
(diplomski rad)

Studentica: Andrea Jasenko

Mentorica: prof.dr.sc. Daniela Živković

Bjelovar, 2013.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. DIGITALIZACIJA U DANAŠNJEM OKRUŽENJU.....	4
3. POVIJEST ČASOPISA.....	7
4. HRVATSKA KULTURNA BAŠTINA.....	10
4.1. PORTAL DIGITALIZIRANIH STARIH HRVATSKIH ČASOPISA.....	11
4.2. PROJEKT „DIGITALIZIRANI KOPRIVNIČKI TISAK“	19
4.3. DIGITALNA ZBIRKA ZNANSTVENE KNJIŽNICE ZADAR- DIKAZ.....	21
5. SUVREMENI KNJIŽEVNI ČASOPISI.....	23
5.1. MATICA HRVATSKA.....	24
5.2. METELwin DIGITAL LIBRARY.....	26
5.3. HRČAK	28
6. VREDNOVANJE DIGITALNIH KNJIŽNICA	30
7. PROJEKTI DIGITALIZACIJE U SVIJETU	33
8. ZAKLJUČAK.....	35

1. UVOD

Novine i časopisi jedni su od glavnih medija u današnjem svijetu koji nam „pomažu“ ostati u toku s događanjima i zbivanjima oko nas, ali nam pružaju i razne informacije koje unapređuju naše znanje, šire naše vidike i zabavljaju nas.

Među brojnim vrstama časopisa, književni su časopisi imali najviše utjecaja na duhovni razvitak, bili su najbrojniji od samih početaka pojave časopisa te su služili i pouci, a ne samo zabavi. Upravo zato me ova tema zainteresirala pa će ovaj rad pokazati važnost digitalizacije književnih časopisa u literarnom smislu (onih koji sadrže ulomke iz književnih djela, pjesme, novele, humoreske, poneki kritički osvrt na djelo ili biografiju nekog književnika).

Ubrzan razvoj informacijskih tehnologija imao je veliki utjecaj na način poslovanja knjižnica i njigove uloge općenito.

Stoga se radi povećanja dostupnosti i mogućnosti korištenja te građe, radi stvaranja nove ponude, odnosno usluga korisnicima, radi upotpunjavanja postojećeg fonda i radi zaštite izvornika, provodi digitalizacija arhivskoga, muzejskoga i knjižničnoga građiva.

Cilj ovoga rada je i saznati koliko je ova tema proučavana, koliko se o njoj piše i koliko postoji raspoloživih materijala na ovu temu.

Istraživanjem ovog područja saznat će se koliko se u Hrvatskoj radi na digitalizaciji, imamo li mnogo digitaliziranih književnih časopisa i na koji način su digitalizirani (može li se netko snaći u njima, jesu li pregledno postavljeni na web, zadovoljavaju li potrebe korisnika).

Ono što me posebno zainteresiralo za ovu temu je prilika da se progovori o značaju i važnosti digitaliziranja knjiženih časopisa i novina u Hrvatskoj. Naš narod nije niti svjestan što se sve odvijalo u prošlosti s našim jezikom i književnosti jer su rođeni „na gotovo“. Činjenica je da nije bilo lako postići današnje stanje stoga smatram da je potrebno reći kako su se naši jezikoslovci i književnici borili za naš jezik te su kroz svoje članke učili narod jeziku i književnosti.

Digitalizacija novina i časopisa omogućava zaštitu izvornika, veću dostupnost i osigurava njihovu „vječnost“. Taj proces omogućava i širu dostupnost rezultata stručnog i znanstvenog rada u Hrvatskoj od kraja 19.stoljeća, a osigurava i bolje istraživanje i učenje.

Zanimalo me i kakvo je bilo stanje sa slobodom novinara. Svi znamo da je danas u većini novina i časopisa dozvoljeno svima i svašta pisati, no prije nije bilo tako.

Ovim će se radom obraditi jedan dio fonda digitalnih knjižnica, njihova funkcionalnost, snalaženje u njima, pristupačnost, prikaz i preuzimanje njihovih dokumenata, pretraživanje.

2. DIGITALIZACIJA U DANAŠNJEM OKRUŽENJU

Digitalizacija je postupak konverzije podataka u digitalni format namijenjen računalnoj obradi i predstavlja oblik umnožavanja, a izvodi se na dva načina.¹ Prvi način zahtijeva malo prostora na disku, rezultira strojnočitljivim podacima, a korisnik može preuzimati dijelove teksta (konverzija tiskane građe u ASCII kôdu). Naziva se digitalizacija. Drugi je način skeniranje slike izvornog tiskanog dokumenta tako da izgleda kao izvornik, a obično se naziva elektroničko umnožavanje. Zahtijeva veliku memoriju, a dokument se ne može mijenjati i polako se ispisuje. Danas se može digitalizirati i tekstualno, i slikovno, i zvučno gradivo

Digitalna građa ima prednosti nad analognom jer omogućava pretraživanje i povezivanje s drugim jedinicama i bazama podataka, istovremeno korištenje, dostupnost s raznih i udaljenih lokacija te očuvanje izvornika. No, i dalje postoji nesigurnost elektroničkog medija. Bez obzira na to, digitalizacija se sve češće provodi kao dio tekućeg poslovanja knjižnica.

Elektronički medij je vrlo pogodan za objavljivanje opsežnijih djela jer može sadržavati velik broj informacija koje se mogu brzo prenositi. Njime nam je pružena mogućnost da pristupamo znanju na još jedan način osim onoga da držimo građu u rukama u tiskanom obliku. Upravo su brzo širenje informacija i veliki opseg pohrane na elektronički medij prednosti čitanja teksta s računala. Ta spoznaja je potaknula Michaela Harta da još 1971. pokrene projekt „Gutenberg“ (digitaliziranje naslova nezaštićenih autorskim pravom). „On 2000.godine nudi na Internetu više od 2000 tekstova, koji nisu zaštićeni autorskim pravom – sve od Američke deklaracije o nezavisnosti do Tarzana.“²

Širenju elektroničke knjige pripomogao je i „netLibrary.com“. Ta skupina poduzetnika je željela tiskane informacije učiniti dostupnima na Internetu. Oni digitaliziraju sadržaje koji su već ranije objavljeni u tiskanom obliku te ih tako čine više korištenima.

U samim počecima digitalizacije (1995./1996.) na CD-ROMU su objavljivana djela nekih autora, turistički vodiči, priručnici, rječnici, leksikoni. S vremenom su različite ustanove digitalizirale tiskane knjige kako bi povećale svoju ponudu informacija i zaradu. Ovime se omogućio pristup već odavno rasprodanim izdanjima tako da se određeni naslovi sve češće vraćaju u kataloge knjiga za prodaju.³

¹ Digitalizacija. // Knjižnice i autorsko pravo / Aleksandra Horvat, Daniela Živković. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Str. 93-111.

² Digitalizacija tiskanih djela. // Elektronička knjiga / Daniela Živković. Zagreb : Multigraf, 2001. Str. 93-100.

³ Digitalizacija tiskanih djela. // Elektronička knjiga / Daniela Živković. Zagreb : Multigraf, 2001. Str. 93-100.

Usporedno s tradicionalnim nakladništvom u Hrvatskoj se razvijaju i elektronički oblici knjige. Javljaju se u skromnijem opsegu nego što je to u zemljama s razvijenijom nakladničkom industrijom. Prvo se koriste diskete i zvučne kasete, zatim video-kasete, kompaktni disk, a kasnije i Internet.

Važan aspekt digitalizacije je da je gradivo dostupno u elektroničkom obliku i da je adekvatno prezentirano. Na taj način se njome može djelovati u svrhu očuvanja kulturne baštine i njezinog predstavljanja, u svrhu očuvanja nacionalnog identiteta, u svrhu zaštite izvornika, povećanja dostupnosti građe i u svrhu stvaranja nove ponude i usluga korisnicima. Manja upotreba vrijednih i osjetljivih originala omogućila je i njihovu zaštitu i očuvanje u vremenu.

Digitalizacija koja se provodi radi zaštite izvornika važna je zato što se korisnicima može ponuditi elektronička verzija umjesto klasične čime se izvornik može bolje očuvati (jer je tada manje u upotrebi) i zato što elektronička verzija može poslužiti kao sigurnosna kopija u slučaju oštećenja ili uništenja originala. Isto tako, građa se digitalizira kako bi što više korisnika u isto vrijeme moglo čitati knjigu (veća dostupnost), dok u slučaju jedne tiskane knjige to nije moguće. Digitalizacijom se stvaraju i nova ponuda i usluge (npr. pretraživanje punog teksta, razmjena metapodataka među institucijama)

Digitalizacija se odvija u nekoliko koraka:

- Odabir gradiva
- Digitalizacija gradiva
- Obrada i kontrola kvaliteta
- Zaštita
- Pohrana i prijenos
- Pregled i korištenje
- Održavanje digitalnog gradiva

„Proces digitalizacije obuhvaća i naknadnu obradu, zaštitu i pohranu uz poštivanje specifičnosti vezanih uz pojedinu vrstu gradiva, ali i dugoročno očuvanje usprkos neprestanim promjenama hardvera, softvera i normi.“⁴

⁴ Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije, 2009. Str.11.

Građu je potrebno i zaštititi od neovlaštenog pristupa, kopiranja ili daljnjeg distribuiranja te ju pohraniti i omogućiti dostupnost putem mreže. Potrebno je i izraditi sigurnosne kopije u slučaju uništenja gradiva.

Kad je o časopisima riječ, izvornik se prenosi u digitalni oblik i na njemu se primjenjuje OCR (optičko prepoznavanje znakova) čime je moguće pretraživati cjeloviti tekst. Izrezivanjem članaka, dodatnom obradom i pohranom i pretraživanje postaje detaljnije, odnosno može se pretraživati po autoru, naslovu i cjelovitom tekstu. Tako obrađene članke moguće je preuzimati u pdf formatu i tiskati.

3. POVIJEST ČASOPISA

Časopis je „izraz koji se često upotrebljava za periodičku publikaciju, naročito znanstvenu“⁵. To je serijska publikacija koja izlazi u redovitim razmacima, kraćim od godine, a dužim od petnaest dana. Ona je zabavnog, književnog, znanstvenog, umjetničkog, političkog, privrednog, religioznog karaktera, a prikuplja građu relativno trajnih vrijednosti. Ima vanjski oblik knjige ili brošure te ima osobito važnu ulogu u društvenom životu svih civiliziranih naroda kao kontinuirani odraz javnog mišljenja, umjetničkog ukusa, znanstvenog napretka, političkog nastojanja i kao snažno oružje propagande.

Časopis se pokreće s namjerom da izlazi trajno, a pojedini sveščići (brojevi) se razlikuju sadržajem i suradnicima, ali isti su u naslovu i formatu. Oni nisu vezani samo uz suvremena zbivanja i izdaju se za unaprijed utvrđeni krug čitatelja koji se zanimaju za isto područje.

Razvoj časopisa veže se uz znanstvene časopise. Prvi takvi časopisi imali su ulogu neke vrste poštanskog sandučića kroz koji su se razmjenjivala mišljenja u formi pisama (razmjenjivala su se istraživanja, interesi, ideje, novosti). „U ožujku 1665. godine Henry Oldenberg odlučio je proširiti ulogu neslužbenog poštanskog sandučića za znanstvenu korespondenciju u Engleskoj i Europi - pokrenuo je mjesečnu publikaciju tehničkih pisama u časopisu „Philosophical transactions“, čime je rođen znanstveni članak.“⁶ Usporedno s knjigom se razvijao kao novi oblik komunikacije i stilom i formatom u skladu sa zahtjevima znanosti i komunikacija u znanosti.

Časopis se kao komunikacijski medij u znanosti javlja prvi puta u siječnju 1665. godine i to u Parizu- „Journal des sçavans“ („Journal of the learned“). Nakon toga izlazi već spomenuti časopis „Philosophical transactions of the Royal Society of London“, koji kontinuirano izlazi do danas, a njegovi cjeloviti tekstovi od prvog broja do danas dostupni su i u elektroničkom obliku.

Najstariji časopis u Hrvatskoj bio je „Agramer Theater Journal“ koji se pojavio 1815.godine i poznat je samo prvi broj. Prvi znanstveni časopis u Hrvatskoj bio je „Arkiv za povjestnicu jugoslavensku“. Bio je to časopis koji je izlazio od 1851. do 1875. godine. Najstariji znanstveni časopis koji još uvijek izlazi je „Napredak“ (počeo je izlaziti 1859. godine uz nekoliko promjena u naslovu).

⁵ ISBD(S) : Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija. Prerađeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo [etc.], 1992.

⁶ O časopisima. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Journals.aspx>, 30.svibnja 2013.

Današnji časopisi donose članke koji mogu biti kategorizirani kao znanstveni, stručni, pregledni, prikazi, komentari, pisma uredništvima te razni prilozi u okviru posebnih rubrika. Časopis može biti i uže specijaliziran za određeno područje (npr. „Vjesnik arheološkog muzeja Hrvatske“) ili multidisciplinaran odnosno interdisciplinaran (npr. „Književnik“-časopis o povijesti i prirodnim znanostima).

U današnjem vremenu su časopisi dostupni na svakom koraku. „U svijetu se trenutačno objavljuje od 100.000 do 150.000 znanstvenih, znanstveno-stručnih i stručnih časopisa za sva područja znanosti i djelatnosti.“⁷ U Hrvatskoj izlazi otprilike 250 znanstvenih, znanstveno-stručnih, znanstveno-popularnih i stručnih časopisa koje obrađuje nacionalna bibliografija.

Na stranicama nacionalne periodike krije se i golema građa koja je važna za književnopovijesni pregled. Antun Barac je prvi progovorio o časopisima u tom smislu, a najdalje je kao tumač književne periodike otišao Miroslav Vaupotić. On govori o prevažnoj ulozi književnih časopisa „bez čijeg se historijata ne može ni pretpostaviti temeljitije poznavanje i proučavanje hrvatske književnosti, napose u 20. vijeku.“⁸

U prvim našim časopisima i novinama na hrvatskom jeziku („Danica horvatska, slavonska i dalmatinska“) književnost služi i u druge svrhe. Naime, u „Danici“ (1835.) je književnost služila i drugim ciljevima izvan same književnosti pa je osnovano „Kolo“ kojega je ponajprije zanimala književnost.

Časopisi su važni jer je to baština koja se raznim studijama, pa i u modernije doba i digitalizacijom, čuva i štiti. Oni su bogati dio baštine i njihova uloga je velika, oni su moćan medij kojim se svi nastoje okoristiti i kroz koji nastoje djelovati. Neke od prvih definicija časopisa govore nam da su bili u središtu društvenoga života, nazivaju ih „motorima književnosti“, „plućima“ književnosti i „centrima urbanizacije“ ili „sredstvima demokratizacije“. I njihov utjecaj je višestruk i neprocjenjiv. Naime, „časopis prostorno dopire dalje i brže od knjige te šire i brže mijenja socijalnu i kulturnu sliku pokrivenoga prostora.“⁹ Tako je časopis imao sve veću publiku upravo zato jer je olakšavao recepciju i zahtjevnije literature, a i općenito nije toliko zahtjevan kao knjiga.

Možemo zaključiti da su časopisi važan izvor informacija i bitan dio povijesti, a i suvremenosti, te se njihovom digitalizacijom omogućava širenje spoznaja o njihovoj ulozi i

⁷ Dostupnost časopisa. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Journals.aspx>, 30.svibnja 2013.

⁸ Brešić, V. Čitanje časopisa : uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća. Zagreb : Matica hrvatska, 2005. Str. 8.

⁹ Brešić, V. Čitanje časopisa : uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća. Zagreb : Matica hrvatska, 2005. Str. 108.

vrijednosti i time se obrazuje javnost i širi interes i znanje o hrvatskoj baštini. Stoga su hvale vrijedni projekti u Hrvatskoj koji rade na digitalizaciji književnih časopisa, a koji će u nastavku biti obrađeni.

4. HRVATSKA KULTURNA BAŠTINA

Stare novine i časopisi su jedinstven izvor podataka o kulturnom, političkom i znanstvenom životu Hrvatske. Upravo zato je pokrenut portal Hrvatska kulturna baština koji okuplja digitalne zbirke i digitalnu građu hrvatske kulturne baštine s ciljem zaštite izvornika i obrazovanja javnosti putem interneta o baštini koju nasljeđujemo i prepuštamo novim generacijama. Digitalizacija arhivske, knjižnične i muzejske građe s kraja 18., 19. i 20. stoljeća pomaže pri širenju spoznaja o važnosti baštine za naš narod i njezine dostupnosti što većem broju korisnika. Ono što je mene posebno interesiralo je da portal digitaliziranih časopisa širi spoznaje o vremenima uspostavljanja jezika kojim se danas služimo i vremenima postavljanja književnosti na razinu na kojoj je danas. Nije bilo nimalo lako udariti temelje današnjega jezika i književnosti tako da je ovaj portal iznimno važan kako bi što više korisnika imalo uvid u ta vremena. Otvoreni i besplatni pristup časopisima isto tako uvelike pridonosi privlačenju što više korisnika na portale.

Projekt je financijski potpomoglo Ministarstvo kulture Republike Hrvatske, a u projekt su se uključile ustanove iz cijele Hrvatske. Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ Koprivnica i Znanstvena knjižnica Zadar radile su, između ostaloga, na digitalizaciji književnih časopisa pa će biti spomenute u narednim poglavljima. Ovi projekti okupljaju sveukupno 82 naslova novina i časopisa (Portal digitaliziranih starih hrvatskih časopisa- 27 časopisa i 43 naslova novina, DIKAZ- 3 naslova, Digitalizirani koprivnički tisak- 9 naslova novina i časopisa).

4.1. PORTAL DIGITALIZIRANIH STARIH HRVATSKIH ČASOPISA

<http://dnc.nsk.hr/journals/>

Nacionalna i sveučilišna knjižnica je 2008. godine pokrenula projekt izgradnje Portala digitaliziranih starih hrvatskih časopisa. U prvoj fazi projekta odabran je manji reprezentativni uzorak naslova starih hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa. To je uključivalo četiri naslova časopisa, koji kontinuirano izlaze od 1859. godine: „Bullettino di archeologia e storia Dalmata“ (od 1878.), „Napredak“ (od 1859.), „Starohrvatska prosvjeta“ (od 1895.) i „Sveta Cecilija“ (od 1877.). U nastavku projekta digitaliziraju se i prihvaćaju od ostalih ustanova i ostale vrste hrvatskih časopisa. Do sada je digitalizirano 39 naslova novina i 27 naslova časopisa.

Izrađen je sustav za prihvata, katalogizaciju, optičko prepoznavanje znakova i objavu digitalnih preslika te je razvijen kooperativni model suradnje ustanova koje posjeduju stare časopise. „Suradnički aspekt Portala iznimno je važan s obzirom da je Portal zamišljen kao središnje mjesto objavljivanja digitaliziranih novina i časopisa i objedinjavanja svih projekata digitalizacije starih hrvatskih serijskih publikacija.“¹⁰ Knjižnice i baštinske ustanove koje su već digitalizirale određene naslove uključile su se u projekt i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu dostavile digitalne preslike novina i časopisa za objavu na Portalu.

Portal je dostupan za korištenje i pretraživanje na mrežnim stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice te je kombinacija tekstualne i slikovne baze podataka. Isto tako, ovo je prvi širi projekt digitalizacije starih časopisa u našoj zemlji tako da bi mogao poslužiti kao temelj za druge slične projekte, odnosno za početak sustavne digitalizacije hrvatskih znanstvenih i stručnih časopisa.

Portal korisnicima omogućuje pregledavanje digitalnih preslika članaka iz časopisa te listanje stranica u pregledniku SilverLight. Uz svaki digitalizirani naslov nalazi se kratak opis publikacije (godine izlaženja, sjedište uredništva, učestalost izlaženja, uredništvo) i slika naslovne stranice. Dostupan je i popis svih starih hrvatskih časopisa koji su izlazili krajem 18., tijekom 19. i početkom 20. stoljeća, zajedno s njihovim metapodacima koji su preuzeti iz

¹⁰ Petrušić, R.; Pigac Ljubi, S. Portal digitaliziranih starih hrvatskih novina i časopisa. // *Kemija u industriji*. 60 (2011), 1, str. 24-26

bibliografskih zapisa iz kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (55 naslova časopisa).

Cjeloviti tekstovi časopisa i članaka časopisa mogu se pretraživati putem jednostavnog i složenog pretraživanja. Mogu se pretraživati prema pojmu ili kombinaciji pojmova i prema pojedinom naslovu i godini izlaženja časopisa, no složeno pretraživanje nudi dodatne mogućnosti (pretraživanje po autoru i naslovu članka).

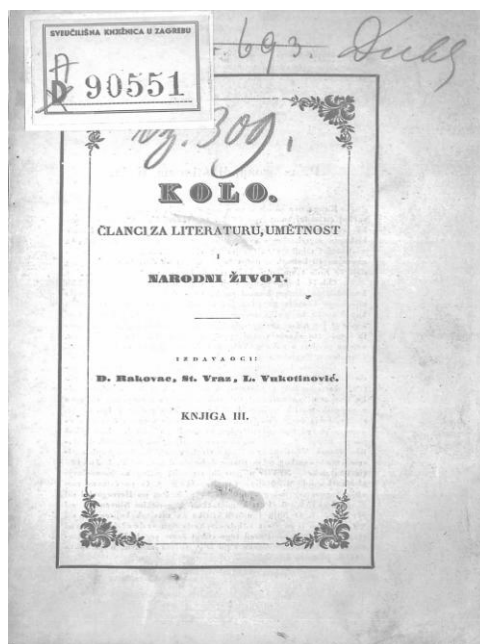
Autorice projekta su dr.sc. Maja Jokić (voditeljica projekta), dr.sc. Sofija Klarin Zadravec i Jasenka Zajec, a voditeljica digitalizacije časopisa je Renata Petrušić, prof. Projekt ima i dosta suradnika (npr. tvrtka ArkivPro d.o.o. za skeniranje, tvrtka Conscius je izradila programsko rješenje sustava), a i institucije koje rade na njemu. To su: Zemaljski muzej Bosne i Hercegovine, Knjižnice grada Zagreba, Hrvatski školski muzej, Hrvatski planinarki savez, Sveučilišna knjižnica u Puli, Gradska knjižnica Rijeka, Dubrovačka knjižnica Dubrovnik, Arheološki muzeji u Zagrebu i Splitu.

Na Portalu je digitalizirano nekoliko književnih časopisa. Jedan od poznatijih je zasigurno „Kolo“ jer sadržava tada vrlo aktualne preporodne ideje i time dostiže razinu ondašnje suvremene europske periodike. Izlazio je u razdoblju od 1842. do 1853. godine, a urednici su mu bili jako poznate ličnosti toga vremena- Dragutin Rakovac, Stanko Vraz, Ljudevit Vukotinović, Andria Torkvato Brlić i Mirko Bogović. Sadržava članke za literaturu, umjetnost i narodni život. Izlazio je neredovito, a u njemu su objavljivani stihovi i proza na čak 120-ak stranica.

U tekstovima se ističe potreba za narodnom umjetnosti i književnosti, potreba za slogom, piše se o običajima, o ilirskoj literaturi, o Slavenima, o stranoj literaturi (češkoj, slovačkoj, ruskoj). Obrađuje razne teme iz književnosti i umjetnosti, obrađuje pojedine autore te objavljuje prozu raznih autora. Autori objavljivanih tekstova su stvarali kanon starije hrvatske književnosti te su zato svima poznati i vrlo cijenjeni- Dmitrije Demeter (njegovo poznato „Grobničko polje“), Dragutin Rakovac, Dragojla Jernević, Stanko Vraz.

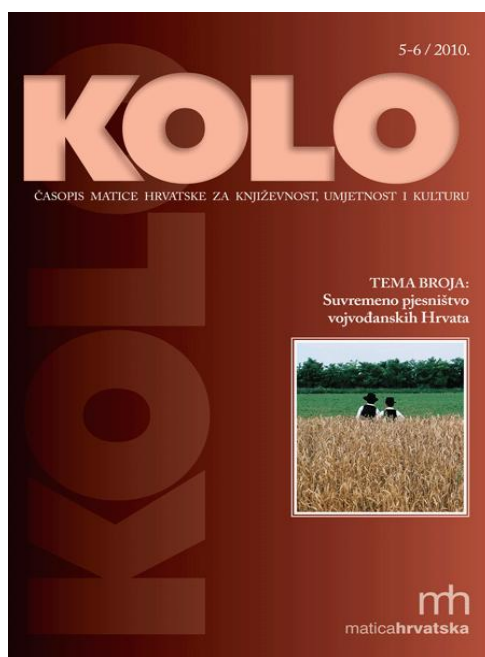
Od 1905.godine „Kolo“ ponovo počinje izlaziti u nakladi Matice Hrvatske, a na njemu i dalje surađuju poznati hrvatski književnici- Antun Gustav Matoš, Vladimir Nazor i Dinko Šimunović. Neko vrijeme je izlazio kao zbornik Matice hrvatske, a onda ponovo kao časopis.

Kroz godine se mijenjala i učestalost njegova izlaženja. Od 1991.godine izlazi kao mjesečnik, a nekoliko godina poslije kao tromjesečnik.

Slika 1. Časopis „Kolo“ (<http://www.nsk.hr/>)

Dakle, „Kolo“ izlazi i danas, a sve njegove novije brojeve možemo naći digitalizirane na stranicama Matice hrvatske (od 2001. godine). Oni su digitalizirani na način prepisivanja svakog članka, a ne skeniranja kao što je to slučaj sa starim brojevima časopisa na stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice.

Slika 2. Časopis „Kolo“ (<http://www.matica.hr/>)

Pravaški orijentirani književnici okupili su se oko časopisa „Hrvatska vila“, lista za zabavu, pouku, umjetnost i književnost. Izlazio je od 1882. do 1885. na Sušaku i u Zagrebu. Tijekom četiri godine izlaženja, na mjestu urednika lista bili su: August Harambašić, Eugen Kumičić i Nikola Kokotović. Pod uredništvom Nikole Kokotovića list izlazio pod nazivom „Balkan“.

U početku je Hrvatska vila izlazila kao mjesečnik, a potom kao tjednik. U četvrtom godištu izlaženja uz časopis je počeo izlaziti i Oglasnik, a povremeno su objavljivane i note hrvatskih skladatelja. Na Portalu su digitalizirane sve četiri godine.

Slika 3. Časopis „Hrvatska vila“ (<http://www.nsk.hr/>)

U Zadru je pod vodstvom Nikole Šimića izlazio književno - poučni list „Iskra“. Časopis je izlazio u periodu od 1884. do 1894. godine i to dva puta na mjesec te se u početku sastojao od četiri stranice. Svakim novim brojem broj stranica se povećavao. Već iz prvog broja može se zaključiti kako se časopis bavi ozbiljnom književnosti koja ima cilj, a nije „puka zabava“. Prema riječima uredništva, „Iskra“ svojim radom oplemenjuje i osvještava narod vodeći ga tako u pravom smjeru – k napretku. Časopis sadržava pjesme, rasprave o

jeziku i književnosti, dijelove iz pojedinih svjetskih djela velike vrijednosti, objašnjenja tih djela, novele. Već u prvom broju raspisan je natječaj za dodjelu nagrade za najbolju novelu pisanu pučkim jezikom sa zadanom temom – mornarski život našeg puka.

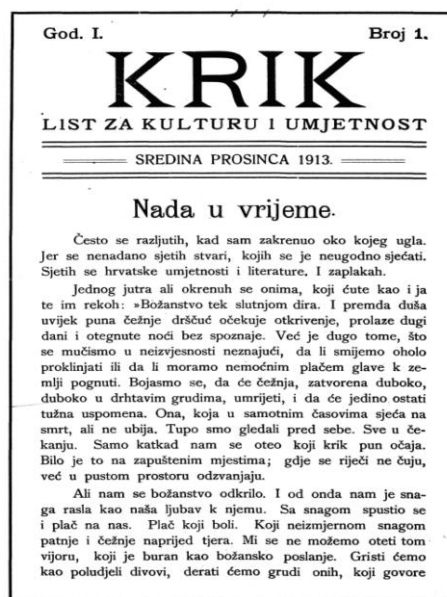
Slika 4. Časopis „Iskra“ (<http://www.nsk.hr/>)

Oni koji su htjeli da njihov uradak bude objavljen u „Iskri“ morali su slati svoje radove uredništvu, a postojala su i pravila koja su se odnosila na kupovinu časopisa – radila se razlika između „običnih ljudi“ te pučkih učitelja i đaka koji su imali pogodnosti pri kupnji.

Digitalizirane su godine 1884., 1891., 1892., 1893. i 1894. Od 1987. godine časopis mijenja naziv u „Lovor“, počinje izlaziti dvotjedno te mijenja i urednika.

Prvi broj književnog časopisa „Krik“ izašao je u prosincu 1913., a drugi (i posljednji) u siječnju 1914. godine. To je prvi hrvatski časopis u kojem se prepoznaju naznake ekspresionizma i futurizma. Izlazio je jednom mjesečno u Zagrebu, a nakladnik, urednik i autor svih tekstova bio je Tito Strozzi.

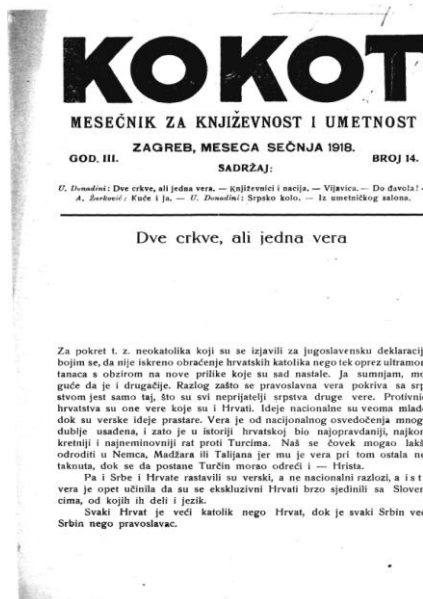
Obrađuje teme problema u umjetnosti i u literaturi, a digitalizirani su svi brojevi.

Slika 5. Časopis „Krik“ (<http://www.nsk.hr/>)

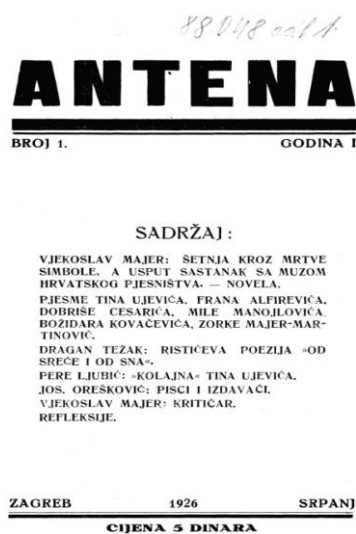
Jedan od posebnijih digitaliziranih književnih časopisa je „Kokot“ i to upravo zato što je pokretač i autor gotovo svih tekstova ovoga časopisa je Ulderico Donadini. „Kokot“ je avangardistički časopis kojemu u podnaslovu stoji da je mjesečnik, a bavio se književnošću i umjetnošću. No, ne može se točno utvrditi učestalost njegova izlaženja (izlazio je neredovito). Izlazio je od 1916. do 1918. godine u Zagrebu, a karakterizira ga ekspresionistička crta- borba protiv tradicionalnog stvaralaštva i prihvaćanje načela futurizma i ekspresionizma.

U digitaliziranim brojevima iz 1916., 1917. i 1918. godine možemo vidjeti da nisu objavljivane nikakve pjesme i da časopis sadržava 15-ak stranica.

Slika 6. Časopis „Kokot“ (<http://www.nsk.hr/>)

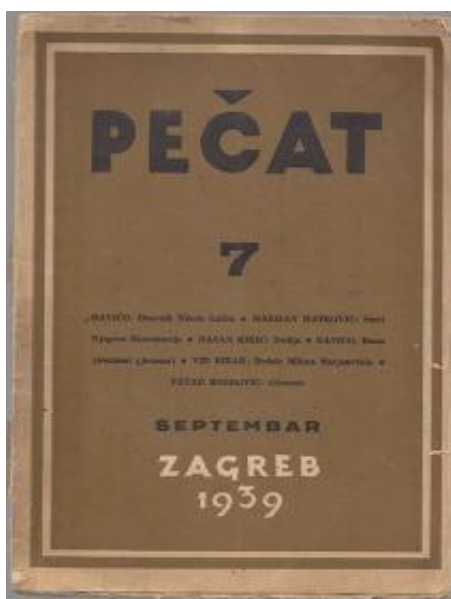
Najkraći „životni vijek“ je imao časopis „Antena“. Prvi, i jedini, broj „Antene“ izašao je u srpnju 1926. godine pod uredništvom Vjekoslava Majera. Ovaj književni časopis izlazio je u Zagrebu, a u njemu su objavljene pjesme poznatih književnika- Tina Ujevića i Dobriše Cesarića te kritike pojedinih djela.

Slika 7. Časopis „Antena“ (<http://www.nsk.hr/>)

Naš poznati književnik Miroslav Krleža pokrenuo je 1939. godine časopis „Pečat“. Pomogla mu je i skupina intelektualaca, nam poznatih i danas (Mijo Mirković, Slavko Batušić, Ljubo Babić, Krsto Hegedušić i dr.). Poslije se uključuju i mlađi: Petar Šegedin, Marijan Matković, Ranko Marinković. Izlazio je samo godinu dana, a odisao je književnim tekstovima. Izlazio je jednom mjesečno u Zagrebu, a pokrivao je teme umjetnosti, kulture i nauke. Časopis je posebno označio vrijeme tzv. sukoba na književnoj ljevici.

Digitalizirani časopis je dostupan na stranicama Narodne biblioteke Srbije.

Slika 8. Časopis „Pečat“ (<http://www.nsk.hr/>)

Na stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu navedeno je da su u procesu digitalizacije još tri književna časopisa: „Književnik“, „Književna republika“ i „Vienac“.

4.2. PROJEKT „DIGITALIZIRANI KOPRIVNIČKI TISAK“

<http://www.knjiznica-koprivnica.hr/>

„Digitalizirani koprivnički tisak“ okuplja na jednom mrežnom mjestu digitalne reprodukcije koprivničkih novina, uglavnom iz fonda Knjižnice i čitaonice „Fran Galović“ Koprivnica. Ova građa je važan izvor podataka o životu Koprivnice i koprivničkog kraja od 1950. godine do danas, iako se ne radi o najstarijem koprivničkom tisku.

Knjižnica i čitaonica "Fran Galović" započela je digitalizaciju koprivničke baštine 2007. godine digitalizacijom „Glasa Podravine“ (1950.-2007.), lokalnih novina s najdužom tradicijom izlaženja i najopsežnijim izvorom informacija o životu lokalne zajednice.

Taj projekt je završen 2008. godine, a bio je prvi koji je realiziran u okviru nacionalnog projekta "Hrvatska kulturna baština" Ministarstva kulture Republike Hrvatske.

Projekt je ostvaren u suradnji s Muzejom grada Koprivnice, poduzećem "Glas Podravine", Nacionalnom i sveučilišnom knjižnicom iz Zagreba, građanima grada Koprivnice, tvrtkom ArhivPro d.o.o. Koprivnica i tvrtkom Point d.o.o. Varaždin.

Projekt „Digitalizirani koprivnički tisak“ nastavak je ovog pilot-projekta. Pretraživanje koprivničkog novinskog fonda izvodi se nad cjelokupnom bazom digitalizirane građe koja sadrži više od 50 000 novinskih stranica iz devet naslova tiska koji su izlazili u Koprivnici od 1950. do 2008.

Jedini književni časopis koji je digitaliziran na ovim stranicama je „Osvit“- časopis omladine Gimnazije „Ive Marinkovića“ u Koprivnici. Časopis je pokušaj da se tadašnju omladinu usmjeri na pravi put. U njemu možemo naići na pjesme, priče, biografije, humoreske. Izlazio je povremeno zbog nemogućnosti financiranja i to od 1953. do 1964., a digitalizirane su sve stranice svakog broja. Digitaliziranje je provedeno skeniranjem.

Za časopis su pisali učenici, a onaj kojega moram istaknuti je Milivoj Solar, hrvatski teoretičar književnosti i akademik, danas vrlo cijenjen i poznat po svome radu.

Slika 9. Časopis „Osvit“(<http://www.knjiznica-koprivnica.hr/>)

4.3. DIGITALNA ZBIRKA ZNANSTVENE KNJIŽNICE ZADAR- DIKAZ

<http://dikaz.zkzd.hr/>

Ova digitalna zbirka obuhvaća građu iz fonda Knjižnice koja se odnosi na grad Zadar i zadarsko područje. Djela koja se nalaze u DIKAZ-u važna su i za proučavanje nacionalne povijesti, književnosti i kulture.

Projekt digitalizacije u Knjižnici započeo je 2010. godine, a izrada digitalnih reprodukcija povjerena je tvrtki ArhivPro d.o.o. Digitalizirana su dva književna časopisa- „Vuk“ i „Lovor“.

„Vuk“ je list za književnost i umjetnost, počeo je izlaziti 1885. u Zadru i izlazio je pola godine, no sasvim dovoljno da probudi uspavanu sredinu u kojoj nastaje. Izlazio je polumjesečno, a digitaliziran je skeniranjem.

U vrijeme kada je izlazio, izazvao je temperamentne polemike i diskusije širom Dalmacije, „pročistio je mnoge pojmove koji su suvremenici bili još nedovoljno jasni i zaorao duboku brazdu na književnom i kulturnom polju toga doba. „Vuk“ je izborio prvu pobjedu materijalističke misli nad preživjelim mistikom, metafizikom i idealističkom filozofijom u svojoj sredini i svome vremenu.“¹¹

Slika 11. Časopis „Vuk“ (<http://dikaz.zkzd.hr/>)

¹¹ Vuk. URL: <http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=83&s=publ>, 30.svibnja 2013.

Tekstovi časopisa govore o književnosti, donose se pjesme, ali i tekstovi na ćirilici.

Sadržaj časopisa potvrđuje da je Zadar bio jedan od značajnih kulturno-prosvjetnih centara na istočnim obalama Jadrana, u kojem su vođene žive književne i znanstvene diskusije koje nisu ostale ograničene samo na Zadar već su odjeknule širom Dalmacije. Zbog nedostatka novca za daljnje tiskanje i izdavanje, časopis se prestao tiskati.

Književni časopis „Lovor“ pokrenut je 1897. Časopis je izlazio kao polumjesečnik u Zadru. Izašlo je samo 12 brojeva, svaki na 8 stranica. Digitalizirano je svih 12 brojeva časopisa. „Lovor“ je objavljivao nova prozna i pjesnička ostvarenja tada živućih pjesnika, uz poneko ostvarenje iz ranijih razdoblja hrvatske književnosti. List je objavljivao i osvrte na neke kulturne događaje toga doba, te osvrte na pojedine brojeve.

Slika 12. Časopis „Lovor“ (<http://dikaz.zkzd.hr/>)

S vremenom i pod drugim vodstvom se povećava broj stranica časopisa. Njegov urednik je poznati književnik Milutin Cihlar Nehajev, a za njega su pisali i drugi poznati književnici- Milan Begović, Vladimir Nazor.. U vrijeme izlaženja, ovo je bio jedini časopis iz područja književnosti i umjetnosti na hrvatskom jeziku koji se tiskao u Zadru. U časopisu se govori o tadašnjim problemima u Matici Hrvatskoj i natpisima o tim problemima u Vijencu, piše se o književnicima, o preporodu književnosti. Donosi i nekoliko fotografija u svakom broju i djela nekih književnika.

5. SUVREMENI KNJIŽEVNI ČASOPISI

Osim časopisa s kraja 18., 19. i 20. stoljeća koji su digitalizirani unutar projekta „Hrvatska kulturna baština“, postoje portali koji digitaliziraju suvremene časopise. Oni zastupaju puno više područja nego što to zastupaju prije navedeni portali jer su se s vremenom sve više razvijale znanosti te je počela je sve šira upotreba časopisa, oni su i dostupniji nego prije, a i ima ih sve više.

Nekoliko portala obrađuje i suvremenije književne časopise u Hrvatskoj. Svakako je bitno spomenuti Maticu hrvatsku, MetelWin Digital Library i HRČAK koji obuhvaćaju sveukupno 370 časopisa iz raznih područja (Matica hrvatska- 3, MetelWin Digital Library- 29, HRČAK- 338). Ti portali nam donose digitalizirane brojeve časopisa od 1996. godine nadalje. Njihovo postojanje je financijski poduprto iz fondova Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa i samih portala. Na sve časopise je pristup otvoren i besplatan tako da svaki korisnik može bez poteškoća pregledati sve što se na portalu nudi ili preuzeti u pdf formatu tekst na računalo. Nude se cjeloviti tekstovi i njihovo pretraživanje po određenim parametrima.

5.1. MATICA HRVATSKA

<http://www.matica.hr/>

Digitalna knjižnica Matice hrvatske predstavlja fond javno dostupne digitalizirane građe Matice hrvatske. Utemeljena je 2010. sa željom i zadaćom da na jednome mrežnome mjestu prikaže vrijednu građu Matice hrvatske, ponajprije Matičina antologijska i kulturna knjižna i periodijska izdanja koja su sadržajem i formom utjecala na razvoj hrvatske znanosti, književnosti, umjetnosti i tiskarstva.

Jedan od časopisa koji je u procesu digitalizacije na Portalu digitaliziranih starih književnih časopisa je „Vijenac“. Završetkom te digitalizacije imat ćemo dostupne sve brojeve tog časopisa do danas jer se na stranicama Matice hrvatske nalaze noviji brojevi „Vijenca“.

Dakle, „Vijenac“ je u početku svoga postojanja izlazio od 1869. do 1903. godine i zvao se „Vijenac“, a uspio je oko sebe skupiti veliki broj znanstvenika i književnika. Cilj lista je bio objavljivati zrele književne tekstove, a ne amaterske te se time istaknuo od vremena koje mu je prethodilo. Izlazio je jednom tjedno u Zagrebu, no kasnije se to promijenilo (postao je dvotjednik).

Zlatno razdoblje „Vijenca“ nastupa kada urednikom postaje August Šenoa (1874.). To je razdoblje oživljavanja i djelovanja Matice ilirske te ona mijenja ime i postaje Matica hrvatska.

Slika 10. Časopis „Vijenac“ (<http://www.matica.hr/>)

Ovo je središnji književni list hrvatske književnosti i kulture 19.stoljeća. Dostigao je toliko razinu da su svi željeli objavljivati svoje radove u njemu. Smatralo se da su oni koji su uspjeli objaviti nešto u tom listu ušli u posvećeni krug književnosti. „Vijenac“ se nekoliko puta gasio i ponovo pokretao, a urednici su se samo izmjenjivali.

Ovaj časopis Matice hrvatske (najnovije pokretanje časopisa od 1993.), prati aktualna zbivanja na književno-izdavačkoj, likovnoj i domaćoj kazališnoj sceni, obrađuje teme iz književnosti, donosi poeziju, tekstove o književnoj teoriji, ali i o umjetnosti (strip, glazba, film). Na stranicama Matice hrvatske su digitalizirane sve godine od 1999. do danas. Digitalizirane su na principu prepisivanja, a ne skeniranja. Za „Vijenac“ su pisali Krešimir Bagić, Dunja Detoni Dujmić, Andrea Zlatar, Dalibor Brozović, Nives Opačić, August Šenoa, Franjo Marković, Adolfo Veber Tkalčević, Josip Eugen Tomić.

5.2. METELwin DIGITAL LIBRARY

<http://library.foi.hr/dlib/index.php>

Knjižnica je zamišljena kao kompleksan kooperativni i otvoreni sustav stvaranja, objavljivanja, pretraživanja i korištenja svih vrsta digitalizirane i multimedijalne građe. Pretraživanje je Full Text, prema meta-podacima ili sve zajedno.

Sustav je kooperativan jer svi njegovi korisnici, pa i oni izvan njega, mogu samostalno pripremati, digitalizirati i objavljivati svoje dokumente na jednostavan način, bez potrebe za informatičkim znanjima i vještinama. Sustav je otvoren jer, osim publiciranja dokumenata, omogućuje dostup i povezivanje dokumenata na svim razinama u druge sustave pretraživanja i pregledavanja.

Podržano je i više slikovnih preglednika kao što su interni MWiew, FlipPage i Silverlight.

Od svih digitaliziranih časopisa knjižnice, samo je jedan časopis koji se bavi književnošću. „Hrašće“ je časopis za književnost, umjetnost, kulturu i povijest, a izlazi od 1996.godine. Od te godine su nam dostupni i digitalizirani brojevi ovog časopisa. U pogovoru povodom izlaženja prvoga broja časopisa ističe se da je cilj časopisa obrađivati „drage i bliske tematike koje će se rado prelistavati i čitati“. Isto tako, časopis želi utjecati na duhovni napredak i oporavak od tmurne prošlosti (časopis izlazi nakon što se hrvatski narod izborio za Državu).

Dakle, i u ovom primjeru može se vidjeti kako je velika uloga časopisa u društvu jer i ovaj časopis izlazi u prijelomnom razdoblju u povijesti hrvatskoga naroda. Na tih 80-ak stranica objavljuvani su čak i učenički radovi.

Hrašće

časopis za književnost
umjetnost kulturu i povijest

BROJ 24-25 / 2002.

Slika 13. Časopis „Hrašće“ (<http://library.foi.hr/dlib/index.php>)

5.3. HRČAK

<http://hrcak.srce.hr/>

HRČAK je Portal znanstvenih časopisa Hrvatske koji na jednom mjestu okuplja časopise iz područja prirodnih, tehničkih, biotehničkih, humanističkih i društvenih znanosti te biomedicine i zdravstva (hrvatski znanstveni i stručni časopisi koji nude otvoreni pristup svojim radovima ili minimalno bibliografskim podacima i sažecima svojih radova).

Korisnicima omogućuje lagano pronalaženje časopisa i radova putem prebiranja (prema abecedi ili prema području znanosti) ili pretraživanja prema raznim poljima. Urednicima časopisa Hrčak nudi alat kojim će besplatno i lako objaviti svoj časopis u elektroničkom obliku ili postojećem elektroničkom časopisu dodati mogućnost pronalaženja i pretraživanja te mu povećati vidljivost i utjecaj. Svim zainteresiranim informacijskim servisima Hrčak putem OAI-PMH protokola nudi metapodatke o svakom časopisu i svakom članku izrađene prema Dublin Core standardu.

Za opći izgled i funkcionalnost portala te sigurnost podataka odgovara projektni tim HRČAK, a za sadržaj, ažurnost i točnost podataka unutar pojedinog naslova odgovara redakcija svakog časopisa.

Trenutno se na Portalu nalazi 338 časopisa, a projekt je financiran uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa. Realiziran je u Srcu (Sveučilišni računski centar), a ideja je potekla iz Hrvatskog informacijskog i dokumentacijskog društva koje radi na unapređenju informacijskih i dokumentacijskih službi.

Od mnoštva časopisa digitaliziranih na portalu, jedan je i književni u literarnom smislu- „Kaj“. Ovaj časopis za književnost, umjetnost i kulturu izlazi od 1968. godine. Bavi se svojim imenom – kaj, i cjelovitom jezičnom, umjetničkom i kulturno-povijesnom podlogom sveukupnoga hrvatskokajkavskoga govornoga područja kao temeljima nacionalne kulture i znanosti te suvremenom (postmodernom) kajkavskom književnosti. tekstovi su o suvremenoj i dječjoj kajkavskoj književnosti, o hrvatskoj (staro)kajkavske baštine, povijesne i likovne teme, glazba, folklor, običaji..

Slika 14. Časopis „Kaj“ (<http://hrcak.srce.hr/kaj>)

„Kaj“ je dvomjesečnik (6 brojeva godišnje), a znanstvenog je i publicističkog tipa. U svakom broju surađuje više od 20 uglednih znanstvenika i umjetnika. Ovo je jedini časopis koji je u ono vrijeme bio kulturološki znak o kontinuitetu kajkavske književnosti, stanju duha i jezika u povijesti i suvremenosti kajkavskih krajeva te tako predstavlja trajnu vrijednost identiteta matične hrvatske kulture. Na stranicama Portala su za pregled dostupni brojevi od 2009. do 2012.godine.

6. VREDNOVANJE DIGITALNIH KNJIŽNICA

Pri izgradnji digitalne zbirke potrebno je napraviti plan projekta tako da bi se znalo koje zbirke će se uvrstiti digitalnu knjižnicu (s obzirom na ciljane korisnike), tko će provesti digitalizaciju (stručnjaci i tehnologija) i koje medije će uključivati (tekstualne, slikovne, zvučne). Kod digitalizacije časopisa je potrebno i dogovoriti se oko autorskih prava, odnosno proučiti je li djelo zaštićeno autorskim pravom (u ovom slučaju veliku ulogu imaju izdavči i urednici jer neki članci nisu potpisani). Ako je prošlo 70 godina od smrti autora članka, tekst postaje javno dobro. Iznimku može napraviti država, ona može posredovati i određena djela trajno zaštititi (obično u korist nositelja prava do kojega joj je posebno stalo), no takav primjer nije zabilježen u Hrvatskoj. U slučaju da je autor živ ili nije prošlo 70 godina od njegove smrti, tekst je zaštićen. Ukoliko članak nije potpisan, nositelj prava je novinska kuća.

Kod digitalizacije se pojavljuje problem moralnih autorskih prava, onih koja govore o autorovom djelu koje odražava njegovu osobnost i štite autorove osobne interese. Dakle, može se dogoditi da se djelo dovede u kontekst koji autoru ne bi odgovarao (izmijeniti ga, raspačavati). Potrebno je pripaziti i na tehničku izvedbu pri digitalizaciji kako se ne bi kršila autorska prava. Ukoliko je djelo zaštićeno autorskim pravom nije dopušteno umnožavanje djela bez odobrenja autora i plaćanja naknade autoru. (svakoj je ustanovi koja ne prodaje građu dozvoljeno kopirati u jednom primjerku ako se izrađuje sigurnosna kopija).¹² Oba prije navedena načina digitalizacije predstavljaju umnožavanje ili reproduciranje djela na koje autor ili nositelj prava ima isključivo pravo.

Isto tako, digitalna knjižnica bi trebala poraditi na tome da se umreži s ostalim knjižnicama tako da bi se korisnicima omogućio pristup građi koju njihova knjižnica ne posjeduje. Veliku ulogu bi trebali igrati i knjižničari koji bi mogli komunicirati s korisnicima koji bi im mogli postaviti upit o traženoj građi.

Svaki korisnik bi trebao imati mogućnost pregleda digitalizirane građe bez posebnog slanja zahtjeva kojim bi se to omogućilo te bi ona trebala biti redovito ažurirana i nadopunjavana upravo zato da bi korisnik bio zadovoljan te se ponovo vratio na stranice knjižnice. Trebala bi se obratiti pozornost i na znanje korisnika pri pretraživanju, odnosno pojednostaviti pretraživanje i terminologiju kako bi se svi korisnici snašli u njemu, a bilo bi dobro da se ponude i upute za pretraživanje.

¹² Autor i njegova prava. // Knjižnice i autorsko pravo / Aleksandra Horvat, Daniela Živković. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013. Str. 31-47.

Digitalne knjižnice predstavljaju prošireni oblik tradicionalnih knjižnica. Dakle, digitalne knjižnice su nastale iz tradicionalnih knjižnica pa i na njima možemo provesti iste kriterije vrednovanja kao i na tradicionalnim knjižnicama, ali i neke sasvim drugačije.

Upotrebljivost sučelja je jedan od važnijih kriterija vrednovanja digitalnih knjižnica. Sučelja bi trebala biti što razumljivija, jednostavnija i nedvosmislena kako bi se svaki korisnik mogao njima poslužiti. Također, ne bi trebalo postojati na njima ništa što odvraća pažnju od samih digitalnih sadržaja.

Među gore navedenim projektima digitalizacije u Hrvatskoj Digitalna zbirka Znanstvene knjižnice Zadar, HRČAK i Metelwin Digital library. Iako DIKAZ nema izlistavanje ponuđenih opcija po kojima se može pretraživati, pretraživanje je ipak najpreglednije i svaki bi se korisnik mogao snaći pri pretraživanju. Može se pretraživati po autoru, naslovu, sažetku, ključnim riječima, godini i vrsti građe. Uz bok DIKAZ-u nalaze se i HRČAK i Metelwin Digital Library jer i oni nude pretraživanje članaka prema raznim principima. Metelwin Digital Library nudi mnogo opcija pretraživanja- abecednim redoslijedom, po naslovu, izdavaču, godini i mjestu izdanja, inventarnom broju, ključnim riječima, dok HRČAK nudi pretraživanje prema području znanosti, ključnim riječima, naslovu, autoru, jeziku, godištu, izdavaču. Naime, na stranicama NSK je vrlo jednostavno pretraživati ako je korisnik upoznat s pretraživanjem. U protivnom, korisnik se neće tako brzo snaći pri pretraživanju digitaliziranih časopisa. Oni se mogu pretraživati po abecedi, po naslovu, ali i po riječima iz članaka i godini izlaženja nekog teksta. Ostali projekti nude puno manje, oni ne nude napredno pretraživanje, ali svi nude cjeloviti pregled časopisa i kretanje sustavima je dosta jednostavno i brzo (no ipak ne za sve korisnike). Korisnici koji se ne koriste često takvim pretraživačima ili koji nemaju puno iskustva u takvim pretraživanjima neće se brzo snaći na njima. Preuzimanje tekstova je moguće samo s DIKAZ-a i s portala HRČAK i to u pdf formatu. Ostale digitalne knjižnice nude samo pregled članaka na stranicama knjižnice (neke digitalizirane prepisivanjem, neke skeniranjem pa ih je moguće pregledavati najčešće pomoću Microsoft Silverlighta). Ni na jednom od portala nisu navedene web stranice na kojima bi se mogli pronaći slični dokumenti.

Urednici, odnosno voditelji projekata su navedeni samo na stranicama NSK i DIKAZ-a. Podatci koji se nalaze na stranicama knjižnica su točni, a autori koji objavljuju u časopisima su različiti- od poznatijih i cijenjenijih, do onih koji to i nisu. Sve navedene digitalne knjižnice objavljuju časopise iz raznih područja tako da bismo mogli reći da idu u širinu, no Portal starih digitaliziranih hrvatskih časopisa i HRČAK obrađuju velik broj

časopisa pa možemo reći da je vrlo detaljan. Neke digitalne knjižnice su se bazirale na digitalizaciju časopisa od samih početaka postojanja te publikacije, a neki na aktualnije brojeve (npr. NSK, DIKAZ i Knjižnica i čitaonica „Fran Galović“ digitaliziraju stare časopise, a Matica hrvatska, HRČAK, Metelwin Digital Library novije)..

Svi sadržaji su dostupni korisnicima u nekim od ponuđenih oblika, usluge koje pružaju navedene knjižnice su korisne i ne ponavljaju se međusobo na portalima, odnosno niti jedan portal nije digitalizirao časopis koji je već negdje digitaliziran. Usluge nisu dostupne svim korisnicima jer ne postoje zvučne snimke na portalima, ali se na svakoj od njih može pronaći kontakt koji bi poslužio ukoliko nađemo neke poteškoće.

Sagledamo li sve aspekte vrednovanja digitalnih knjižnica možemo zaključiti da zadovoljavaju potrebe većine korisnika i kvalitetom zbirke i usluge, ali i izvedbom sustava i upotrebljivim sučeljima. Naravno da postoji mjesta za poboljšanje i napredak u pogledu jednostavnosti pretraživanja i pregleda časopisa jer se ne bi svi korisnici znali snaći u ovim digitalnim knjižnicama.

7. PROJEKTI DIGITALIZACIJE U SVIJETU

Promicanje dostupnosti građe jedan je od glavnih ciljeva digitalnih knjižnica. Upravo zato se osnivaju digitalne knjižnice diljem svijeta, ali i one koje „ujedinjuju“ cijeli svijet, odnosno koje na jednom mjestu okupljaju digitaliziranu građu iz raznih krajeva svijeta. Svakako je pohvalno što takvi projekti postoje i što pomažu u cjeloživotnom učenju i obrazovanju.

Jedan od takvih projekata je i SEEDI konferencija (South-Eastern European Digitisation Initiative) - međunarodna inicijativa za razvoj digitalizacije kulturne i znanstvene baštine u zemljama jugoistočne Europe, s ciljem okupljanja:

- Knjižničnih, arhivskih i muzejskih djelatnika koji su odgovorni za čuvanje i osiguravanje trajnog pristupa kulturnoj i znanstvenoj baštini
- istraživača informacijske tehnologije koji razvijaju projekte digitalizacije kulturne i znanstvene baštine
- znanstvenika iz polja umjetnosti, društveno-humanističkih znanosti, povijesti i računalnih znanosti, studenata i svih zainteresiranih za digitalizaciju kulturne i znanstvene baštine.

Cilj je razmijeniti iskustva u korištenju novih informacijskih tehnologija i normi iz područja digitalizacije kulturne i znanstvene baštine na lokalnoj, regionalnoj i europskoj razini u različitim kulturnim ustanovama. Isto tako, cilj je prezentirati i održivost tih projekata, cijeli proces digitalizacije, potrebe korisnika i pravna pitanja povezana s digitalizacijom, a sve to na engleskom jeziku.

Potrebno je spomenuti i festival koji se odnosi samo na Hrvatsku- FESTIVAL HRVATSKIH DIGITALIZACIJSKIH PROJEKATA. Na njemu se okupljaju predstavnici baštinskih ustanova, ali i svi zainteresirani za digitalizaciju kulturne i znanstvene baštine. Svrha Festivala je predstaviti projekte digitalizacije kulturne i znanstvene baštine u hrvatskim baštinskim ustanovama te razmijeniti iskustva i znanja iz područja digitalizacije (edukacija i poslovi digitalizacije), primjene normi, korištenja informacijskih tehnologija, provođenja nacionalnog programa digitalizacije te osiguranja bolje dostupnosti podataka o digitaliziranoj građi.

Stručnjake iz cijeloga svijeta okuplja međunarodna suradnja na E-LIS projektu (e-prints in library and information science). Naime na stranicama ove digitalne knjižnice možemo pronaći članke i prezentacije autora iz cijeloga svijeta (Argentine, Egipta, Austrije, Kanade, Indije, Irana, Španjolske...).

Projekt je utemeljen 2003.godine i iz godine u godinu sve više raste i okuplja sve veći broj autora na 22 jezika. Zastupa područje knjižnica i informacijskih znanosti, a korisnicima je omogućeno čitanje tekstova, ali i spremanje dokumenata na računalo. Na stranicama E-LIS-a se mogu pronaći i neobjavljeni i objavljeni tekstovi.

Naravno da u svijetu postoje i tradicionalne knjižnice koje su pokrenule projekte digitalizacije novina i časopisa, kao i u Hrvatskoj. Navest ću samo primjer The British library- britanske nacionalne knjižnice i Österreichische Nationalbibliothek- austrijske nacionalne biblioteke. The British library nudi The British Newspaper Archive s preko 200 naslova novina i časopisa koji su izlazili od 18. do 20. stoljeća u Irskoj, Škotskoj, Engleskoj i Walesu. Pristup nije moguć besplatno pa se novine ne mogu čitati i proučiti detaljno. Knjižnica nudi i napredno pretraživanje časopisa i novina prema naslovu, autoru, ključnim riječima te prema godini i regiji u kojoj je časopis izlazio. Digitalizirano je blizu 7 milijuna stranica. Österreichische Nationalbibliothek ima otvoreni pristup na određene časopise i podjelu po područjima tako da je vrlo lako pronaći traženi tekst. Pretraživanje je moguće i po ključnim riječima, a nudi se i pregled abecednim redoslijedom za više od 11 tisuća novina i časopisa iz cijeloga svijeta. Korisnika se klikom na časopis automatski šalje na digitalizirani časopis matične digitalne knjižnice (npr. ako kliknemo na Studies in literature and language, u novom prozoru nam se otvara časopis na stranicama CSCanada- Canadian Academy of Oriental and Occidental Culture).

8. ZAKLJUČAK

Razvijanjem Interneta porastao je i broj njegovih korisnika te se povećala i potreba za traženjem informacija i za većom brzinom prijenosa tih informacija. Njegovim razvojem nastaju i digitalne knjižnice kao mjesta na kojima se korisnicima pružaju usluge pretraživanja i pregleda digitalizirane građe od strane okupljenog tima za rad na digitalizaciji.

Digitaliziranje novina i časopisa (pogotovo onih koji sežu u početke grane novinarstva) iznimno je bitno za hrvatsku kulturu, tj. za očuvanje hrvatske baštine. Uvidom u takav digitalizirani materijal možemo posvjedočiti vremenu i atmosferi koja je vladala u određenom periodu te možemo uvidjeti koliko su novine i časopisi toga doba važni za oblikovanje današnjega hrvatskoga jezika. Mnogi nisu niti svjesni koliko je bilo potrebno bitaka da bismo danas imali naš jezik i da bi se naš narod imao čime dičiti. Vrlo je bitan i utjecaj tadašnjih „novinara“ na obrazovanje puka na području lijepog govora, gramatičkih pravila, ali i opće kulture.

Kada govorimo o otvoreno dostupnim časopisima (open access journal ili OA journal) mogu se izdvojiti prednosti digitalizacije: dostupni su cjeloviti radovi na mreži, a za to ne naplaćuje niti čitateljima niti njihovim institucijama. Umjesto pretplata, otvoreno dostupni časopisi svoje troškove pokrivaju donacijama sponzora (vlade, ministarstva, raznih agencija), sredstvima strukovnih i znanstvenih udruženja ili sveučilišta, profitom od reklama ili naknadama koje plaćaju autori za objavljivanje svojih tekstova. Moguće je također da časopis prodaje svoje tiskano izdanje, ali dozvoljava otvoreni pristup mrežnoj inačici.

Sveukupno na ovim portalima možemo pronaći oko 450 naslova novina i časopisa iz raznih područja što je poprilično velik broj (uključeni su navedeni portali, tj. oni na kojima se mogu pronaći književni časopisi).

Ono što je potrebno upitati se je zašto nisu svi časopisi i novine iz projekta „Hrvatska kulturna baština“ dostupni na jednom mjestu, na stranicama Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, ako je tako planirano i ako bi to olakšalo snalažnje i pronalazak digitaliziranih časopisa i novina u Hrvatskoj.

No, ipak je bitno napomenuti da su ovi projekti digitaliziranja časopisa od velike važnosti. Naime, časopisi sadržavaju duh vremena u kojem su izlazili. Oni sadržavaju sva bitna politička događanja, ekonomske prilike, kulturne i znanstvene događaje koji su važni za društvo. Sve to je dokumentirano u novinama i časopisima te tako ta građa postaje nezamjenjiv izvor informacija o vremenu u kojem je nastala. Zato je i bitno da se omogući što

veća dostupnost takvim sadržajima, a nema boljeg načina za to od digitalizacije i otvorenog besplatnog pristupa građi. Time se pridonosi širenju spoznaja o hrvatskoj baštini na brži i jednostavniji način od tradicionalnog. Upravo zato su takvi projekti digitalizacije i financirani uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa (HRČAK) i Ministarstva kulture (NSK, DIKAZ, Digitalizirani koprivnički tisak).

No, bez obzira na širenje digitalnih knjižnica, smatram da tradicionalni oblici knjižnica nikad neće izgubiti svoje mjesto i vrijednost.

POPIS LITERATURE

INTERNETSKI IZVORI

Antena. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=50695587-9a22-41bf-aa21-d2c289eb64e7>, 16.svibnja 2013.

Digitalizacija časopisa. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Journals.aspx>, 20.svibnja 2013.

Digitalizirani kopirivnički tisak. URL: <http://dkt.arhivpro.hr/>, 29.svibnja 2013.

Digitalna knjižnica Zadar. URL: <http://dikaz.zkzd.hr/index.php>, 28.svibnja 2013.

Dostupnost časopisa. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Journals.aspx>, 30.svibnja 2013.

E-LIS. URL: <http://eprints.rclis.org/>, 28.lipnja 2013.

Festival hrvatskih digitalizacijskih projekata. URL: <http://dfest.nsk.hr/>, 28.lipnja 2013.

Hrašće. URL:

<http://library.foi.hr/m3/kdetaljis.asp?sqlx=S01002&sqlid=1&sqlnivo=&O=&dlib=&css=1&U>
≡, 30.svibnja 2013.

Hrvatska vila. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=c26360c4-6ee6-43ed-ad08-8baa93c5aa9e>, 29.svibnja 2013.

Hrvatska znanstvena bibliografija. URL: <http://bib.irb.hr/>, 27.lipnja 2013.

Iskra. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=2e62a443-6441-4796-918e-f2406dfbc7a2>, 30.svibnja 2013.

Kaj. URL: <http://hrcak.srce.hr/kaj>, 28.lipnja 2013.

Kokot. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=8c9c3600-b4ab-4361-9cec-de468aec36fc>, 30.svibnja 2013.

Kolo. URL: http://www.matica.hr/kolo/kolo2010_5.nsf, 28.svibnja 2013.

Kolo. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=df884079-cc5d-4055-98a3-153e7f880518>, 30.svibnja 2013.

Krik. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=7ba7e422-6e5b-4d76-84d7-d03d6696a9d6>, 29.svibnja 2013.

Lovor. URL: <http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=72&s=publ>, 26.svibnja 2013.

Lovor. URL: <http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=73&s=publ>, 26.svibnja 2013.

O časopisima. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Journals.aspx>, 30.svibnja 2013.

O projektu. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/AboutProject.aspx>, 17.svibnja 2013.

Osvit. URL: <http://dkt.arhivpro.hr/?doctype=2&vrstadok=2>, 29.svibnja 2013.

Österreichische Nationalbibliothek. URL: <http://www.onb.ac.at/index.php>, 30.lipnja 2013.

Pečat. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=dafel1a17-987c-4af4-952e-c4e1a5c90957>, 30.svibnja 2013.

Portal digitaliziranih časopisa. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Default.aspx>, 30.svibnja 2013.

Povijest časopisa. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Journals.aspx>, 15.svibnja 2013.

SEEDI. URL: <http://seedi.nsk.hr/>, 28.lipnja 2013.

Suradnici. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/Cooperants.aspx>, 15.svibnja 2013.

The Biritsh Library. URL: <http://www.bl.uk/#>, 30.lipnja 2013.

U planu digitalizacije. URL: <http://dnc.nsk.hr/Journals/Library.aspx>, 16.svibnja 2013.

Vienac. URL: <http://dnc.nsk.hr/journals/LibraryTitle.aspx?id=f53cebb0-d544-4915-bc07-b3f90363ef59>, 29.svibnja 2013.

Vijenac. URL: <http://www.matica.hr/Vijenac/vijenac501.nsf>, 28.svibnja 2013.

Vuk. URL: <http://dikaz.zkzd.hr/?pub=1&p=83&s=publ>, 30.svibnja 2013.

ČLANCI IZ ELEKTRONIČKIH ČASOPISA

Bratulić, J. Vijenac za hrvatsku književnost. // Vijenac (2001), 200

URL: <http://www.matica.hr/Vijenac/Vij200.nsf/AllWebDocs/Vijenaczahrvatsku> (28.5.2013.).

Petrušić, R.; Pigac Ljubi, S. Portal digitaliziranih starih hrvatskih novina i časopisa. // Kemija u industriji (2011), 1

URL: <http://pierre.fkit.hr/hdki/kui/vol60/broj01/24.pdf> (27.5.2013.).

Jokić, M.; Klarin Zadravec, S. Portali starih hrvatskih novina i časopisa. // Glas NSK. (2010), 1-2

URL: <http://www.nsk.hr/wp-content/themes/nk/GlasNSK/index.html> (27.5.2013.).

KNJIGE

Barić, E. et al. Hrvatska gramatika. 2. promijenjeno izd. Zagreb: Školska knjiga, 1995.

Brešić, V. Čitanje časopisa : uvod u studij hrvatske književne periodike 19. stoljeća. Zagreb : Matica hrvatska, 2005.

Borgman, Christine L. Od Gutenbergova izuma do globalnog informacijskog povezivanja: pristup informaciji u umreženom svijetu. Lokve : Naklada Benja ; Zadar : Gradska knjižnica Zadar, 2002.

Horvat, A., Živković, D. Knjižnice i autorsko pravo. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2013.

Hrvatska enciklopedija. Zagreb : Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 1999-2009. Sv.2. 2000.

ISBD(S) : Međunarodni standardni bibliografski opis serijskih publikacija. Prerađeno izd. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo [etc.], 1992.

Požar, P. Leksikon povijesti novinarstva i publicistike. Split : vl.naklada, 2001.

Stančić, H. Digitalizacija. Zagreb : Filozofski fakultet, Zavod za informacijske studije, 2009.

Živković, D. Elektronička knjiga. Zagreb : Multigraf, 2001.